Лилия Муратова

ЭМИНЕ, МИЗЁЗЯ ВЕ МЕНТАРАЙ

"Къырым Инджири" ярышында (2020) "Бала эдебияты" намзетининъ гъалиби

12
3
6
9

Эсер шиве сёзлери ве теляффузына уйгъунлаштырылып, ве халкъ земанеде файдалангъан лексика иле язылгъан.

— Акъыз, Эмине! Анда къалдынъ, гель башынъы тарайим, мектебе геч къаладжанъ!
— Мен озюм тарарым, къартана!
— Билийим мен сенинъ тарагъанынъы, башынъ таралгъан баша беньземий. Мен олмасам, ойле чалака баш олуп мектебе де китерсинъ.

Оф, эр саба бу меселе, мен энди дёртюнджи сыныфы питирип, бешинджие кирдым, сачларымы озюм тарамая ве орьмее беджерийим, амма къартанам, аллем, бу ишни озюнинъ вазифеси, деп беллий. Бойнуму асып гельдим, мены он-он беш дакъкъа чекишме беклий. Чюнки сачларым къувурчыкъ, пек агъыр тараный, мен эр вакъыт шынъшыкълайым, амма бунынъ файдасы ёкъ. Къартанам джиддий, эр ишини темелинден япкъан инсан.
— Эмине, къыз баланынъ устю-башы эр вакъыт тертемиз, сачлары таралып орюльген олмакъ керек. Сенинъ бу сачларынънынъ усть-устюни сыйпаладыгъынъ ве ат къуйругъу киби къуйрукъ яптыгъынъ сайылмай. Устюнью-башынъы темиз-пак тутмая беджермесенъ, сены бу кой кенарында яшагъан Ментарай-апай озюне торун этип алыр.

Нийседе, башым таралгъан, чыкъкъанда аяттаки кузгюе бакътым, агълайджагъым кельди. Кене мен бир къытай шахзадесине беньзедим.

Къартанам бу эки сачымы ойле бир сыкътырып орий ки, тап гозьлерим чекик олый. Бу да аз корюнип, бу эки сачыны артымда сачмаджа сепет шекилинде топлап, лентелернен1 багълай. Эбет, олар гюн боюнджа тигаран бошаный, гозьлерым озьлерин шекилине къайтый, амма кейфим бозукъ.

Анджакъ бу чокъа сюрмеди, чантамнынъ джёбинде бир торбачыкъ ренкли сач резналары олгъаныны хатырладым, биринджи дерстен сонъ мен бу «сепети» дагъытып, «къуйрукъ» япарым, деп раат олдым, ве о джёбде даа бир десте джийлек дадлы сакъызым вар экен, яшайышым ойле агъланаджакъ киби дегиль экен.

Чантамы аркъама урып чаптым, сокъакъ кошесинде мени достум пеклемек борджлу. Биз эр саба расткелишип, мектебе берабер кетийик. Мирза менден эки яш кучук, анджакъ о акъикъий дост.

Мен онъа — Мизёзя дийим,чюнки о коймизе кочип кельгенде, даа кучук эди ве ени тили чыкъмая башлагъанды. Ондан адыны сорагъанда манъа — Мизёзя, деп джевап верды, ойле дюльбер ве хошлу корюнди манъа бу ад, ойле де къалды. Анджакъ, тигаран оськен сонъ мен бу ады тек озь арамызда къулландым.

Ана, Мизёзя энди сокъакънынъ кошесинде корюнди ве элини саллай. Мен чапып, янына етиштим, о манъа селям ерине балабан къырмызлы алма узатты, чырайыма бакъып, кульди:

— Сен гене къытай къызчыгыйсынъ?

— Э-э, къачып етиштирамадым.

Азачыкъ юрьдик.

— Мизёзя, сен бу Ментарай-апайны билесинъми?

— Бир-эки кере корьген эдим тюкянда къавгъалашкъаныны ве, балыкъ тутмая варгъанда, узакътан корип къалгъандым, о да къармакътан балыкъ тута эди. Шашкъан эдим о вакъыт.

— О, керчектен, халкъ солеген киби, джадымы? — Бильмейим, амма кимседен къонушмай, пек къавгъаджы ве серт олгъаны догъру, эм де устю-башы салепе киби, бети къатран киби сим-сиях. Балаларны севмей, оларнынъ артындан къувалай ве эр вакъыт къавгъа арай, дейлер. Кимерде гедже койге келип, таякънен къора чалып, копеклерни эриштире, кимер адамларнынъ азбар къапылары тюбюне чёп обалай, кимерлернинъ къапыларыны къатраннен былаштыра. Башыны байлямай, сачларыны тарамай. Пек чиркин, мен ондан къоркъам.

SELTSAM

— Меракълы, къартанам дий, мен башымы тарамасам, о мени озюне торун этип алыр, онынъ ичюн сорадым.
— Алмаз, бельки, бир-эки кере къыджыткъан отнен аякъларынъны якъар, артынъдан къувалар...
— Неге керек онъа торун, о биркимсеи севмесе. Бираз сусып юрьдик, сонъ мен дедим:
— Мен ону ич бир кере кормедим, тек сызгъырып, гогерджинлерини учурткъаныны эшиткен эдим, амма къорасы пек юксек, озюну кормедим. Корьмеге истер эдим.
— Сенинъ не, башкъа ишинъ ёкъ? Балалар чокътан онынъ эвини айлянып кечелер. Бир-эки кере баргъан эдилер, оны эриштиреджек олып, сонъ ойле бир пешман олдылар... Яхшы этип къыджыткъаннен оларны шыпырткъан, сонъ даа артларындан балкъурт сюрюсини учурткъан. Базыларына балкъуртлар инелерини санчкъанлар. Козьлерини къоркъутты, эм де ойле бир согюне, дейлер, тап къулакълар сола.
— Мен, эпси бир, ону кореджек олыйим. Айды, мектептен сонъ, ич олмаянда, онунъ эвин яныдан гечип китийик.
— О ерден копеклер биле чапып кечмейлер.
— Айды, якъшы, сонъ буну тушюнурым.

Мектебе киткен ёл, койден чыкъкъан соньӏ ызан кенарындан узанып, соньӏ ызан ичине айлянып, топракъ ёлуна чевирилий. Мен бу ёлу ойле бир бегенийим — ёл бою юксек сельби direклери осийлер. Direклерынь артында арыкъ акъай, арыкънынь обыр тарафы башкъа ызан. Онда къарабие чичеклери осий, ава ойле темиз ве къокъулу, нефес алып дойямазсынь. Бу тарафтаки ызанда богъдай экилий, ону энди оргъанлар, ве ызанынь ичини бойле дюльбер къаталакълар яраштырый. Олары къуругъан богъдай сапларыны ве япракъларыны топлайип, эсалет машина япай.

Бабам сойлеген эди, бу къаталакълары бир ере топлаип, къышта маллара аш япайляр. Эбет, кузь ягъмурлары башлагъан соньӏ, бу ёлдан гезмее чаре олмай. Соньӏ бизи къырмызлы мектеп автобусы кой-койден топлаип, гездирий.

Дерслер тез гечты, эве къайтмая вакъыт гельды, бизим тарафа киткенлер ёкъ бугун. Мизёзя энди киткен, оларын дерслери, бизимкилерине коре, къыскъаджа. Мен чантамы саллая-саллая, ёлландым эве тараф. Башымдаки орюльген «сепети» чокътан чезип ёлладым. Тарланынь ичиндеки ёла киргенде, талгъын ельчик уфюрюп, сачларымдан ойнамая башлады. Онынь да — ызан ельчигин — кимерде бирсинден ойнайджагъы гелий. Бу ельчик мени, де аркъамдан уфюрюп, огге итеди, де гоксюмден уфюрюп, артына итеды. Къафтанымнынь этеклерини къабартып, учураджакъ олду, оламады, тек гульдурди. Ызан ёлу питкен соньӏ, ельчик бирден бетими сийпаип, сагълыкълашты ве озь ишлеринден учуп кетти.

Буюк ёла чыкъкъан соңь, тамам ёлнынь обыр тарфында бир ёкъуш вар, бу ерден ёкъушнынь тепесине бир дирекlик горюнюп дурый. Мен кучук олгъанда, о дирекlернынь артында бир тылсымлангъан къале олмакъ борчлу, деп беллий эдим. Бир масал китабым вар эди, онда тамам бунъа беньзеген манзара чызылгъан эди ве дирекlернынь артында къале сакъlангъанды. Бу себептен ойле беллийдырым.

Шимди, эбет, билийим, бу дирекlернынь артында Ментарай-апайнынь эви олгъаныны. А-а-ана, дирекlернынь арасында къырмызлы керамеtли дамнынь уджу горюний. Бу ёкъуша котерилип, обыр тарафына энсеңь, тамам кое тюшерсинь. Бу энь къыскъа ёл, амма ондан кимсе къатнамай. Не ичюн десеньиз, бу апайдан эркез сакъыный, эм машнадан онда гечмее чаре ёкъ, тек яян. Яян гезенлерни да шимди тапсань, ал.

Ай, шимди Мизёзя янымда олса эди, мен ону бу ёлдан китмее инандырырдым ве даа бир гозюмнен Ментарайнынь азбарына бакъар эдим. Яньгъыз китмее къоркъунчлу. Ойле де десен, мен къоркъакъ дегилим, бабам манъа эр вакъыт бойле дий: «Энь яман шейлер бу — коркъакълыкъ, пакъыллыкъ, ошекчилик ве къызгъанчлыкъ, къалгъан яманлыкълар буларнынь чешитлери». Бильмийим, не ичюн ойле дий, къартанам да дий: «Къыз балая бу къараманлыкъын, джесюрлигин кереги ёкъ, савут ювмая, аш пиширмее огренсин». Соңь мени унутуп, фельсефее далып, бир-эки саат спорлашыйляр2 . Олар эр вакъыт меним тербием ичюн спорлашыйляр. Анам олара гулий. Оф, озюм дуюп къалмагъаным, энди ёкъуштан

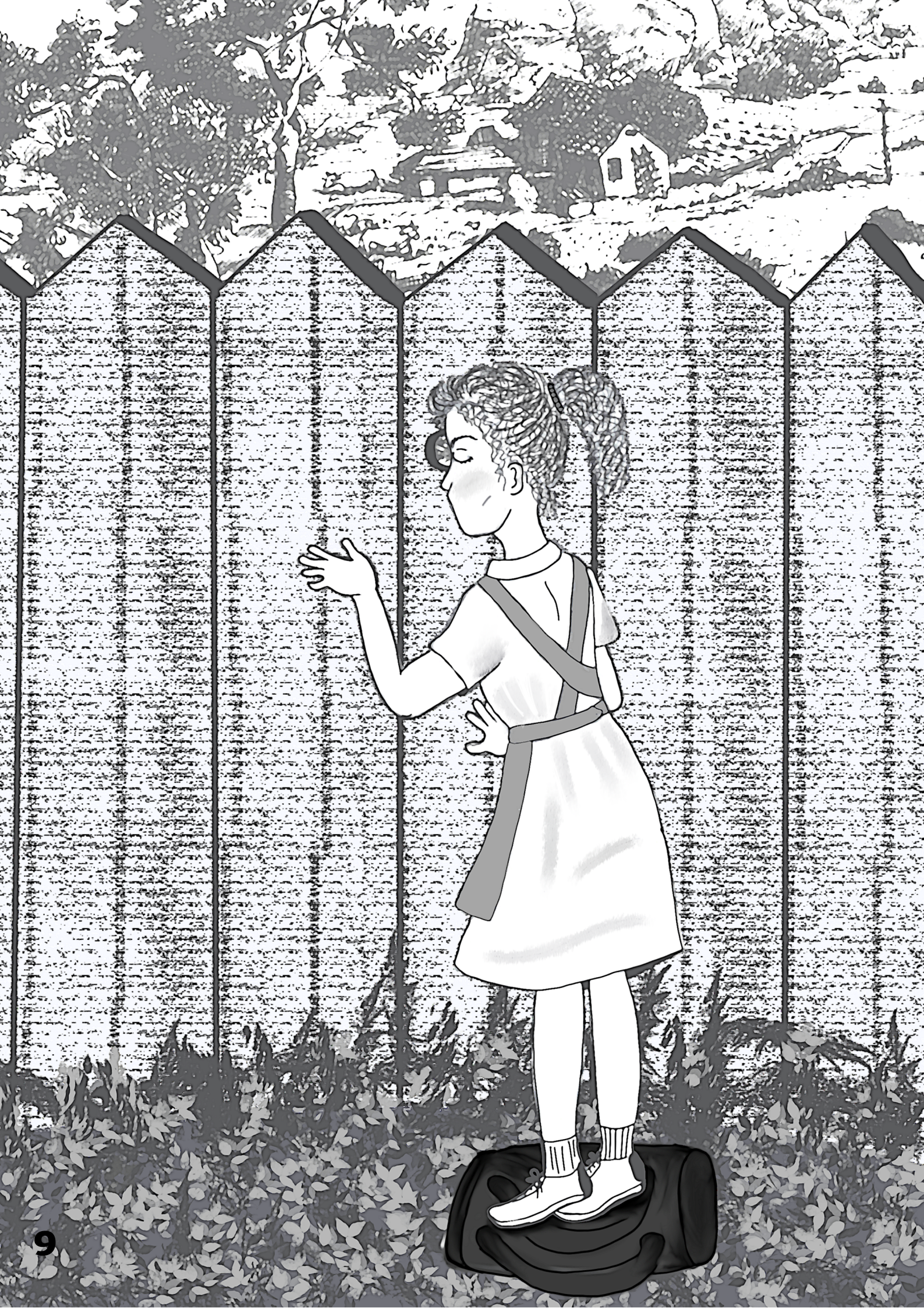

юкъары котерильгеними. Ай, не олды — олду къоркъудан олду. Обая чыкътым ве энди догъру ёлдан киткенде, бу дибтен горульген дирекler къаршыма чыкътылар — сельби ве эскемчек дирекlери экен. Бу обанынъ тепесининъ къаталагъына отуртулгъан ве ойлеликнен бу Ментарай апайнынъ азбары бойле дирек алкъасынынъ ичинде сакъланъан.

Тек азбар огу ачыкъ, чюнки азбар огунден ёл гечий. Ёлдан сийрек гезильгени горулюп дурый, ону от баскъан, къарынджалар къоркъмаип, ювалар къурып, тепелерине буюк уюмлер уйгъанлар. Мен меракъланып, бираз бир ювынынъ янында отурдым, къарынджаларнынъ артындан сейир этип. Олар дурмая-токътамая бильмийлер экен — чапачап, чапа-чап.

— Эй, балалар, сиз кимерде раатланынъыз, ёкъса, сиз невбеттен чалышыйсынъыз? Ойле олса, гене бир шей. Къартанамнынъ бойле ишкир торунлары олса, амма да къуванырды.

Чантамдан татлылыкъ торбачыгъыны чыкъарып, ашаип питирмеген къартанамнынъ къурабьесини ювларынынъ агъызына якъынджа къойып киттым. Азбарнынъ ог тарафы узун боялмагъан, эренделенмеген къапакъ тахталардан къоралангъан. О тахталар бир-бирине ойле сыкъ урулгъан ки, бир аралыкъ биле корюнмий.

Амма «арасанъ — тапарсынъ», дегенлери догъру. Бир чокъюрден къалгъан тешик таптым ве чантамы ерге бракъып, устюне басып бу тешиге гозюму догъурлаип, япыштым — не вар экен бу азбарда, деп. Къоркудан тап терледим, амма бу меракъ вар мы...

Тешик тамам гозюм къадар вар, эр шей корюнмесе де, баягъы шей корюне. Къырмызлы керametли эвчик къорадан узакъ, эски диреклернинъ, чалыларнынъ арасына сакълангъан. Эвден ояна-буяна дар сокъакълар тапталгъан, къалгъан ер бутюн чичеклик ве турлю осюмлюклер: чалылар ве диреклер, бир бакъылмагъан багъча киби. Амма дикъкатнен бакъсанъ, эбет, бакъылгъан. Тек олар истеген еринде оськенлер, къуру суварылгъанлар ве тюблерин топракълары йымшатылгъан. Ондан башкъа чичеклер о къадар гурь ачмазды.

Меным сейир эткен еримден якъынджа бир йыкъылгъан дирекнинъ кутюгю ерлешкен, онунъ устюнде, гунеше къаршы, къап-къара кеди темизлик япып отурый. Териси тап йылтырай, озю да бир семиз, порсукъ киби. Эвчигин бир тарафына япышып, гогерджин къафеси тикленген, о эвден баягъы юксек, сап-сары боянен боялангъан ве огуне мердвен пекитильген. Къафеснинъ огю къалдырма киби, капысы ачыкъ ве къалдырмасында тюрлю тюслю гогерджинлер гюргюльдеп, къабарып гезинийлер. Кимерси къафеснинъ тепесинде ерлешкен. Бирден эвден бир чиркин махлюкъ чапып чыкъты, сачлары чалака-малака, устю-башы салепе киби, этеклери сокюлюп асылгъанлар. О, тез бир ташнынъ устюне чыкъып, эки бармагъыны агъызына тыкъып, ойле бир сызгъырма сызгъырды, тап къулакъларым тынды. Эп гогерджинлер авая учюп, сюрю къурдылар ве азбар тепесинде айлянып, учмая башладлар. Бу апай гене сызгъырды — энди башкъа турлю, даа кескин, тап ава чынъылдады, ве даа багъырды: «Айды, айды, тембеллер, учунъыз, аранъыз!!!»

Гогерджинлер баягъы юксеге котерилип, кимерлери авада юварланып-юварланып, учюп киттилер. Кеди бу шаматая даянмаип, эве тараф ёлланды, апай гоз огунден ёкъ олду.

Энди узанып дурмая болдурдым, чантамдан тюшеджек олгъанда, устюме шуввaджа бир кьопкьа сув токульди ве яньгъыравукъ кульгу эшитильди:

— Ах, сен, джинабетин баласы, санъа не герек меним азбарымда? Шимди мен сени тутуп, магъазыма къапарым, сагъ ол де, къыджыткъан отум питти. Олса эди, сувдан дегиль, къыджыткъаннен шыпыртырдым. Ёкъ ол, олмайджакъ, башынъ да таралмагъан. Шинди кьоюн къыркъан макъасы алып, тюбюнедже кесерим. Мен адам сесини биле эшитсем, джаным сыкъылый. Баллар даа бетер! Сизлери ич гореджек гозюм ёкъ, гъайып ол, дедим!

«Озюнузынъ башынъыза бакъайдынъыз», — деген фикирим балкъ этти, амма аман дилими тишледим.

Мен чантамы алып, ойле бир зувдым ёкъуштан ашагъа, кое тараф, тап табанларым аркъама урулуп-урулуп, юрегим лыпыр-лыпыр ойнап, эллерим-аякъларым къалтрады, озюм шым-шырыкъ олдум. Бираз чапан сонъ, айлянып бакътым, артымдан къуваламай аллем, гозден джёюлду.

Отурдым ёлун кенарындаки отлара, нефесими тынчландыраим, деп. Къоркъум яваш-яваш кетти, юрегимнинъ чапаланмасы токътады ве меракъ къайтмая башлады. Чантамы алып, ёл кенарындан отларнынъ ичине сакълана-сакълана, гене ёкъуштан тепее тырмаштым.

Ментарай апайнынъ эвине якълашкъанда, юрегим гене чапаланып башлады. Терендже нефес алып, озюму тынчландырмая тырыштым. Этрафа бакътым, бир Аллахнынъ къулу ёкъ. Азбарнынъ бу тарафтан къорасы ёкъ экен. Анджакъ, меджа боюнджа сыкъ-сыкъ гёгем чалылары отуртулгъан ве олара тикенли бурюльген сарылгъан. Бу тарафтан якълашмая бир чаре ёкъ, азбарнынъ ард тарафы да айны ойле.

Гене гозеткен нокътама гельдим, чантамы къоюп, тешиктен узанып бакътым. Башта кеди отургъан кутукнынъ устюне ченелерны эллеринен тиреип Ментарай отурый, янында сув борусюндан къопкъасына сув акъай ве онунъ янакъларындан гоз яшлар акъай. Мен шаштым. Къопкъа долгъан сонъ, борунунъ бургъусыны къапатып, дерен нефес алып, ах гечирды, къопкъая эллеринен далып, бетины сылатты. Сонъ пешмалыны котерип, сильди ве бурунны чеке-чеке, къопкъаи котерип, балабан гуль типлерин тюбюне токюп, къопкъаи кенара бракъып, эве тараф китти. Мен аслы шашмаладым ве Ментарай-апаи аджыдым. Не ичюн агълай экен, аслы не ичюн ойле эркезны севмий, не ичюн эр вакъыт офкели ве къавгъая азыр? О, аслы къара юреклие беньземий. Эм айванлары севий. О, частсыз, нерваларыны топламая олмагъан аврат, мен беллесем.

Чантаи къарыштырып, саба Мизёзя верген къырмызлы алмаи ве сакъыз дестесини явлукъкъа богъчачыкъ япып, багъладым ве тигаран огге китип, почта къутусынынъ устюне къойдым. Сонъ тез-тез эвиме тараф чаптым. Даа бир кере токътап, дирегнинъ артына сакъланып бакътым. Ментарай элинде къопкъасы, омузунда къармакъ, мен кельген ёкъуштан ашагъа кетти ве къара кеди, къувана-къувана, аякъларнынъ тюбюнде секире-секире, чапай. Озене балыкъ тутмая киттилер.

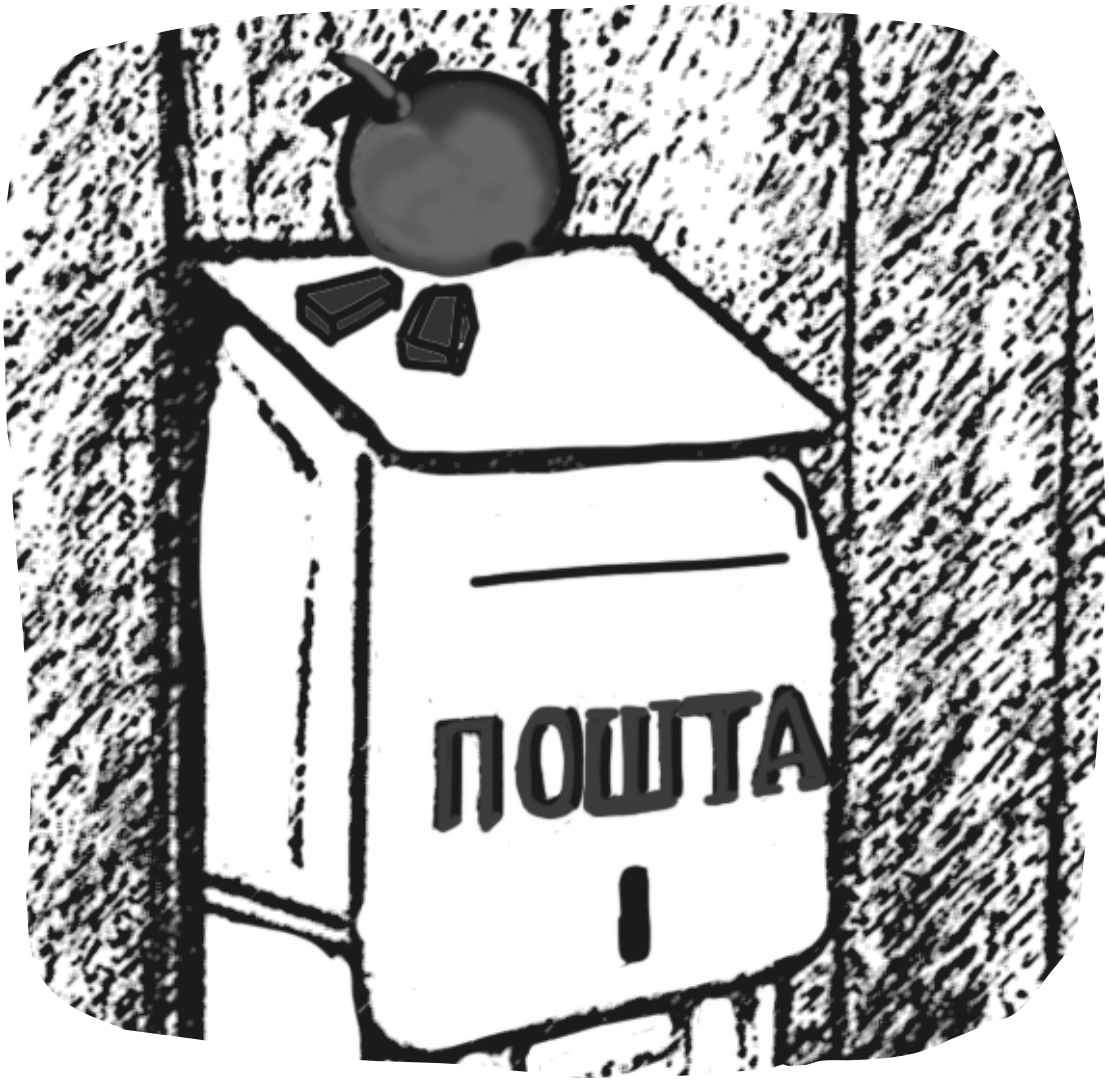

Эвде къартанам устюму-башымы, чантамнынъ алыны горюп, тап эсини джояджакъ ала кельди:
— Ана санъа, бабанынъ тербиеси, санъа не олду, не иш пешинде гездинъ?! Бу усть-баш недир? Ени чантанынъ алыны бакъ! Ах, анам, не оладжакъ бунунъ алы!
— Къартана, къоркъма, мен къурбагъаи тутаджакъ олдум, аягъым тайды ве мен арыгъа йыкъылдым, амма онда сув аз, тек булаштым.
— Вай, саби-и-й, хайырлы къаза, не герек экен санъа о къурбагъа? Мен олардан аслы игренийим. Чыкъар урбаларынъы, бошат чантанъы ве тез ювунмая! Мен шимди эр шейлери ювуп, къурутурым.

Ялан солемее пек яман шей амма, мен шинди Ментарай апайнынъ артындан анъдырмая варгъанымы солесем, къартанамнынъ юреги ярамай олур. Ювунуп чыкътым, къартанам пиширген незетли шорбасыны ве сыджакъ бидесыны ашаип, баилип къалдым.
— Вар да ят тигаран, эвлядым, раатлан, гозлеринъ сузулюп къалды.

Э, энди бу ёкъушлардан тырмашкъан аякълар болдургъанларыны дуйдулар, тап дув-дув-дув этип, дувулдамая башладылар. Ярын базар гуню, дерслери акъшамдан япып, сабахтан Мизёзяи чагъырып, гене Ментарайнынъ обасына вармая герек, деп тюшюнып, сетнинъ устюне узанып, юкълаип къалгъаным.

Бабамнынъ кульгенини эшитип уяндым. Олар анамнен энди иштен кельгенлери белли, ве къартанам олара меним насыл алда мектептен гельдыгими тарфетий. Анам да гулий. Бу сефер пек дарылмазлар, мен энды билийим. Олары меным марифетым гульдурсе, сонъ пек дарылмая олмайляр, тазирлерлер бираз...

Вай, тез къакъып, Мизёзяя варып гельмее керек, ярына анълашмакъ ичюн. О, эбет, башта бираз шыншыкълар, амма мен ону инандырырым.

Ашханеге чапып чыкътым, анамы-бабамы къуджакъладым, селямлаштым, бетими салкъын сувдан ювуп, тазирлерини диннедим, къурбагъалара тиймеге олмагъаныны анънадым. Къартанам деди:

— Къурбагъаи элинье алсанъ, эллериньи чубан басар, билийсынъмы сен буну?

Бабам кульди:

— Ама да масаллар уйдурыйсынъыз, аначыгъым, юз кере алгъан эдим!

— Ич масал дегиль, сойле Гульнар (Гульнар бу анам)! Каденъ балалыкъта къурбагъа тутуп, насыл эки элини де чубан баскъанды?

— Э, хатырлайим ойле бир шейлер, сонъ къартанам дува окъуп, ёкъ эттиргенди.

— Амма сиз уйдурмая устасыныз, бельки, чубанлар олгъандыр, амма къурбагъадан бир алякъасы олмагъандыр.

Мен бу тартышма чокъа сюреджегини дуюп, софрадан эки къатмерли янтыкъ алып, зувдым.

— Акъыз, анда ёлландынъ, гель, отуруп аша, — деп, къартанамнынъ багъыргъаныны эшитип къалдым, амма мен энди тышарда эдим. Азбар къыпысы такъ этип, артымдан ортюльди:

— Шинди геледжем, — деп багъырдым ве Мизёзя яшагъан сокъагъа тараф чапа-чапа кеттим.

Мизёзянынъ азбар къапысында электрик зиллери вар, онынъ дёгмесине басып, къоранынъ тюбюндеки скемлее ерлештим ве даа сувумагъан янтыгъы тишледим. О-оф, меним къартанам, не де олса, хамур ашларнынъ фериштеси ойле бир незетли пиширген, тап ченгелерим бир-эки саниеге тутулды. Менде кимерде, пек незетли бир шей ашасам, я да пек ач олуп, ашыкъып ашасам ойле олый.

Нийседе, Мизёзя чыкъты. Мен элине экинджи янтыгъы тыкътым ве агъызым долу олгъаны ичюн элимден ишмар эттим, отур деп. О гульди ве отуруп ашамая башлады, элини котерип, къалын бармагъыны тепее тиклендирип, «супер», деп анънатты незетли олгъаныны. Мен, чинее-чинее, башымы салладым. Ашап питирген соньдедим:

— Мизёзя, энди билийсинь, сен ярын менден Ментарайапайнынь обасына вармая борджлыйсынь.

— Даа не тушюнип чыкъардынь, Эмине. Меним анда ишим ёкъ!

— Я сен меним достумсынь?

— Эбет, амма олмайджакъ сачмалыкъларынъа къолтутмакъ борджлу дегилим!

— Сен билийсинь, мен бугун онда вардым, о, устюме бир къопкъа сув токту.

— Ха-ха-ха, кулейим барем. Не гузель япкъан, санъа да аз корюнгени белли.

— Билийсин, Мизёзя, манъа ойле корульди ки, о — джады дегиль, о — частсыз бир гъарип апай. Мен онунь агъладыгъыны гордюм ве сенинь къырмызлы алманъы ве меным къокъулы сакъызларымы почта къутусынынь устюнде къалдырдым. О, соньке дисинен берабер балыкъчылыгъа китти, мен де — эве. Билийсинь, онунь ойле дюльбер гогерджинлери вар, эм о ойле бир кямиль сызгъырый, мени ойле сызгъырмая огретсе эди...

— Эйе, эм ырымлар япмагъа, соньсен бизим кучук Эмине джадычыгъымыз олурсынь. Аслы да, сен ойле де кимерде оласынь — пек ачувлансанъ.

— Токътаса шу, шакъасыз. О, гогерджинлерини авая сызгъырып къувалагъанда: «Айды, учуп, аранъыз», — деп сойледи. Бир шей джойгъанмы, аджеба?

— Эйе, акъылыны, гъальба.

— Сен кимерде ойле арамзаде огълан олыйсынь, тап башынъа, танкъ этип, ураджагъым гелий. Мен кеттим, озюм ярын варырым.

Мен скемледен къакътым ве эве тараф китмее айляндым.

— Айды, тур, джанынъ агъырмасын. Шакъа да котермейсинъ бугунь. Пек слаткъан экен Ментарай сени. Барарыкъ ярын экимиз, къысмет олса. Къартананъынынъ янтыгъы пек незетли, сагъ олсунь, ярын бир дане даа кетир, къоркъумны бастырмакъ ичюн.

Мен къувангъанымдан гульдум ве кечи киби атламая башладым.

— Эбет, Мизёзя, эм янтыкъ, эм къурабье олур санъа. Сен бир къараман олурсынъ! Мен саба сени алмая гиперим. Энди къайтайым эве, геч гельсем, ярын эвден чыкъармазлар. Эм дерслерими акъшамдан япып бракъаим, сен де яп, ярын, бельки, вакътымыз олмаз.

Къувана-къувана эве чаптым. Эвде бабам азбардаки оджакъта пиляв пиширий, къокъусы этрафа яйылгъан.

— Гельдиньми, къызым, шимди топлашып, азбардаки софра башында отуруп ашарыкъ, къоншулар да киреджеклер.

— Баба, мен токъум, къокъусы пек незетли, амма шинди янтыкъ ашадым. Манъа ярына къалдырырсынъыз тигаран. Буюклернинъ арасында къарышмайим яа, эм де дерслерими акъшамдан япаджакъ олыйим. Ярын Мирзанен мейданчыгъа вараджакъ олыйыкъ, онда ени салынджакъ къургъанлар.

— Айды, якъшы, вар ойлесем, сонъ чай ичмее гелирсинъ. Бабамнен анънашмая енгиль, о эр шей анънай.

Мен тезтез дерслерими япып, азбара чыкъып, эркезден берабер чай ичтим, оларнынъ меракълы сухбетлерини тигаран динънедым ве, варып ятайым, дедим. Бутюн гедже тюшюмде Ментарай-апаи, гогерджинлери, къармакълары, бахчедеки гуллерини, кедисини горюп чыкътым.

Саба эрте уяндым, эркез даа юкълай. Тез-тез бетими ювуп, ашханеге кирдим, сааннынъ къапагъыны ачтым. Даа учь дане къатмер янтыкъ къалгъан. Олары торбачыгъа къойдым. Буздолабы ачтым, онда къапакълы къутунынъ ичинде этли пиляв, меним ичюн къалдыргъанлары белли. Ону да алдым ве бир торбачыгъа даа къурабье ве къанфет къойдым. Чювде асылгъан эски аркъа чантамы алып, бу ашлары ичине толдурдым ве яваш эвден чыкъып киттим, Мизёзяи халдырмая.

Онунъ эвине якъынлашкъанда, тушюндим: шимди мен зильни чалдырсам, бутюн эви аягъа халдырырым ве, бельки, ону ёлламазлар. Скемлее орада оськен балабан къампанынъ эки япрагъыны къопарып тёшедим ве устлерине басып, къоранынъ тепесинден азбара бакътым. Гене якъшы, эвлери къорая якъын къурулгъан ве Мизёзянынъ пенджереси бу тарафа бакъай. Тушюп, узун бир чубукъ тапып, гене скемлее миндим ве чубугъу узатып, яваштан пенджеренинъ джамыны къакътым. О дакъкъада перде чекильди ве Мизёзянынъ къувурчыкъ башы горюнды, сонъ гъаып олду. Бир беш-он дакъкъадан пенджере яваш ачылды, ве Мизёзянынъ спорт потикли аякълары бирер-бирер пенджереден асылып, эвининъ темелине бастылар. Сонъ о пенджереи къапатып, ере атлады. Ана, достум янымда ве биз вакъыт джёймаип, агъызларымызы ачмаип, тез-тез зувдыкъ.

Энди койнинъ эвлери артта къалгъан сонъ, токътадыкъ нефес алмая, ве мен чантамдан бирер янтыкъ чыкъардым:

— Сабалыкъ ашаикъмы?

— Эбет, меным къарным бом-бош, гъудур-гъудур эте.

— Э, менимки де, отрайыкъ беш дакъкъа, азыр мейданчыкъта ени салынджагъы сынап бакъаикъ. Тамам онунъ янына кельгеник энди. Мен бабама мейданчыгъа вараджам, дедим, энди ялан олмады.

Экимиз бирер салынджагъа отурып, раат-раат, темиз авада, сабалыгъымызы ашадыкъ. Мирза биринджи ашап питирды.

— Сагъ ол, экинджи гун даа незетли олгъанларымы шу? Къартананъныньнъ эллерине сагълыкъ.

— Сен де сагъ ол, Мирза, меннен берабер кеткенинъ ичюн. Сен акъикий достсынъ. Эбет, мен бираз фикирсизликлер япаим, амма бу сефер ичимде бир фесфесе яратылды, бу апай ичюн бильмеге истедим. Бельки, бир шей де бильмек, бельки, бир шей де ёкъ турдыр, амма биз не джёярыкъ, бирэки саат татлы юкъу. Бельки де, бир-эки шамар къазанырыкъ. Ай, къакътыкъ?

— Мен, эбет, бармаздым ич бир ерге, амма сени яньгъыз ёлламагъа къоркътым.

Биз ойле лафете-лафете, обанынъ янына гелип, ёкъуштан котерильмее башладыкъ ве он-он беш дакъкъада тепее котерильдик. Энди Ментарайнынъ эвининъ къырмызлы кераметлери диреклернинъ арасындан горюнуп башлады. Энди пысырдап лафэтмее башладыкъ. Къора боюнджа, бармакъ уджларымыза басып-пусып, китийик. Азбар къапыя якъынлашкъанда, бир улума эшиттик. Ментарайнынъ копеги ёкъты, сёзде! Сонъ кеди кескин сестен миявлап башлады, динъненип дурдыкъ.

Мирза деди: «Аллем бирси агълай, бельки, Ментарай бир балаи къырсызлагъандыр?».

Бирден кескин сестен Ментарай багъырды: «Бу арам къызчыкъ мени гъайып этмеге кельген экен, Аллах белясыны версин», — сонъ гене улугъан киби

агъламая башлады. Биз шашып бир-бирмизе бакътыкъ ве мен Мирзая ишмар эти, дюнки къорадаки тешиге чаптым. Тешиги Мирзая гостерип, дедим:

— Сен менден юксекче, бакъ тешиктен, не олгъан онда.

Мизёзя бираз тешиге япышып бакъты, сонъ деди:

— Анълямадым, чевирильген къопкъада отура, эллери сачларынынъ ичинде, озю салланып, агълай.

— Гирмеге герек аллем.

— О, шимди бизни ашар.

— Ашамаз, биз онъа янтыкъ веририк, тамам бир дане даа къалды.

— Башта сорамакъ керек, сорамасакъ, даа бетер олур.

— Э, сораикъ башта, не олду. Ярдым герекми, деп.

Айлянып, гене къапыя къайттыкъ. Мен индже къалтрагъан сестен багъырдым:

— Ментарай абла, сизге не олду, ярдым герекми?

Сес кесильди, сонъ бир талай согъунч динъледыкъ, балалардан бу дуньяда тек зарар олдугъуны бильдик. Бираз вакъыттан сонъ деди:

— Сен дюнки джинабет къызчыкъсынъ, аллем. Санъа менден не герек, не къатнайсынъ бунда? Бильмийим, аслы ярдым герек, амма сенден файда олмаз аллем. Велякин буюклери сизден де пек севмийим, сиз гене яландан гузель корюнмее даа огренмединъиз. Айды, гир, къапу ачыкъ. Зарар сенден олды, бельки, ярдым да сенден олур.

Азбара къоркъа-къоркъа гирдик, бир дюльбер экен азбары: эр ерде тюрлю емиш direклери, ачкъан чичеклер этрафында кобелеклер учай, балкъуртлар выжылдай. А-а-а, бу ерде учь дане балкъурт сепети вар экен. Анджакъ, эр осюмлюклер бойле кенди башларына оськен киби. Сыралары ёкъ, бир тертип ёкъ, анги ере урлукъ тюшкен олса, орада да осюп къалгъанлар.

Ментарай армут дирегин тюбюнде чевирильген къопкъанынъ устюне отурый, эллери сачлары ичинде. Чатма къашларыны котерип, бизе бакъты:

— Сен даа бир озюнъ дегиль экенсинъ, менден огърашмая достунъы да кетиргенсинъ. Бу сизе эглендже яа, къарт апайны эриштирмек, инсафсыз копеклер.

— Селям алейкум, Ментарай-апай!

— Сус, меним адым Мусемма абла. Ким сизе деди меним адым Ментарай олгъаныны?

— Аслы бильмийим, эркез ойле дий.

— Диллери къурусун!

— Айды, бакъынъыз, бу сенинъ сакъызынъ не япты. Мен сени инсан киби, бу алмадан сакъызы мены къувандырмакъ ичюн къалдырдынъ белледим. Сен, къара юрек, манъа тузакъ азырлагъансынъ. Андан да бильдинъ, мен бу сакъызы чинеп, дадыны бильмее авес эткеними ве бу кучук джинабетлер киби, уфуртуп шиширмек, сонъ бойле агъызымнан чеки-и-ип, созмакъ. Ана, иште, бирден учь данесини ачып, чинедим, создум, шиширдим, создум, шиширдым, сонъ, пат этип, патлады бу сакъыз пускасы ве сачларыма япышты. Мен олары темизлееджек олуп, тырнакъларымнан тарагъан киби эттим, тырнакъларым да япышып къалды. Ай, туштю башым беля-я-а-а...

— Дурунъыз, Мусемма абла, мен герчектен бу шейлери, сизни къувандырмакъ ичюн, къалдырдым. Энди дурынъыз, мен темизлеп бакъайим, тек мен сизден бираз сакъыныйым.

— Къоркъма, тынч отураджам, тек мен пек кирлийим, юз йыл ювунмадым. Кимерде озенде я да денъизе варгъанда, чайкъаныйим.

— Анънадым, мен ойле назик игренчи дегилим, бираз тембелим, амма ярдым этмеге эр вакъыт азырым.

Бу сакъыз ойле бир япышкъан, гене якъшы, огдеки бир топ сачына. Бармакъларыны бирер-бирер айырдым. Эбет, тырнакълар да бирер метро оськенлер, сачлар да адамджасына ювулмайип, таранмайип, кийизленип къалгъан. Бираз чекишип, ояна-буяна бакътым, азбарда оджакъ гордюм да, дедим:

— Мирза, якъса оджагъы, сув къыздырайыкъ. Шинди, Мусемма абла, биз сизни дюльбер япарыкъ, макъасыньыз вармы?

— Сачымы кеседженъ, арам бала, вермем!

— Ёкъ, сачларыньыз къаладжакъ, тек шинди сизе перчем япарыкъ, башкъа чаре ёкъ. Багъышланъыз, мен дегиль де, сиз сакъызнен ойнадыньыз. Меним акъылыма биле кельмез эди, сиз сакъыз шиширтип ойнарсыньыз дие. Мен биле энди чокътан ойле шейлер япмайым.

— Ана, араннынъ дуварында асылгъан макъасым.

Чантамнынъ джёбинде таракъ да тапылды. Эп сачларыны тепее котерип, озюмнинъ сач резнамдан топладым, бу япышкъан сачлары огге догъыртып, япышкъан уджларыны яваштан кестим. Вай, перчем бир дюльбер олду ве онунъ тюбюнден манъа эки мас-мавы гозьлер бакъты.

Ве энди муляим сесинен деди:

— Эй къыз, не ичюн мен санъа офькеленмее олмаим экен.

— Мен — Эмине. Сиз офькеленмийсыньыз, чюнки мен сизден къоркъмайым ве сиз джады олгъанъызгъа инанмаим.

— Не ичюн экен, эркез инаный, бу инанмай экен. Мен о къадар йыл тырыштым.

— Мен дуйдым, мен яман адамлары дуяим. Расткетирсем, юрегим буланмая башлай, ве теным чымыр-чымыр этий. Сизден башта къоркътум, сонъ тек бираз сакъындым. Къыджыткъан оттан къоркъутты Мирза.

Бу вакъытедже Мизёзя оджакъ якъкъан ве устюнде дургъан балабан чевин къазана сув ташыйып долдургъан. Мен Мусемма абланынъ тырнакъларыны да кестим. О, башта разы олмайджакъ олду, амма мен ону инандырдым. Сонъ азбарда балабан леген таптыкъ ве арана гирдирдик. Мизёзянынъ машалласы вар, легени ювду ве сыджакъ ве салкъын сув ташыйып, алмаштырып, легене токтю.

— Сиз мени шашмалаттынъыз, не отрыйым экен мусафир киби, не япайым, баллар.

— Темиз урбанъыз, безинъиз, сабунынъыз олса, кетиринъиз, олмаса, эве чапып гелийим.

— Ёкъ, ёкъ, эр шей вар, тек мен къулланмайым. Эви де тек афтада бир кере ачып, абраип, гене кильтлийим. Озюм кедимнен аятта, сет устюнде ятып къакъайым.

Ойле гульгунчлю олду Мусемма абла бу перчемден ве гульгуллю резнанен тепее топлангъан сачларнен! Кучюк аякъларында эки кере буюк калошларнен чапа-чапа эве тараф кетти ве бираз вакъыттан элинде бир десте темиз шейлерден чыкъты:

— Ан-на, эр шейим вар. Мен эр вакъыт бойле салепе олмадым, бир вакъытлары мен де адам суфатында эдим. Сонъ белягъа огърадым ве Мусемма ольди — онунъ ерине энди йигирим йилдан зияде Ментарай яшады.

— Айды, келиньиз арана, мен бир курсю таптым, темиз шейлери онунъ устюне къойнъыз де, гириньиз легене.

Мирза энди чайкъанмая да эки къопкъа сув, сув токмее балабан мешепе ве, лиф ерине къулланмакъ ичюн, себзелер къоюлгъан капрон торба азырлагъан. О, менден бираз кучук олса да, башы кимерде менимкинден якъшы чалышый.

Араннынъ капысыны къапатып, Мусемма абла меним ярдымымнен якъшы этип ювунды, якъшы этип чайкъанды. Мен, къартанам агъыр хаста олгъанда, анама ону ювундырмая ярдым этийдим. Онунъ ичюн бу манъа агъыр олмады. Аслы да, о озю ювунды, мен тек аркъасыны окъаладым ве сув токтюм. Сонъ мен чыкътым, о гийинип халды.

Араннынъ къапусы ачылды, ве къаршымыза дюльбер бир къадынчыкъ чыкъты. Устюнде кок сантрач фистан ве къырмызлы зынджырлы спорт кофтасы, башы силеджекнен сарыкънен киби сарылы. Бираз капыда, утангъан киби, турды, сонъ деди:

— Сиз андан башыма туштюнъуз ве не яптынъыз, мен бир шей анънамая етиштирмедым. Амма озюму ойле бир гузель дуяйым. Айдынъыз, бугун канунымы бозайым, юрюнъыз ичери.

Тахта басамакълардан котерилип, башта аята кирдик. Кошеде дар алчакъ аякълы бир сет, янында тогерек софра. Эр ер къалабалыкъ: тюрлю къутулар, чуваллар, бойдан-боя йиплер чекильген, бир йипте топ-топ тюрлю отлар къурутылый, башкъасында балыкълар асылгъан. Табанда эски тешик килим, онунъ тюстю де энди билинмий, чюнки аякъкъаблар чыкъарылмай, гезильген. Сетнынъ устюнде эски миндер ве эки къатты ястыкъ. Эки пенджереде перде ерине эски чаршафлар асылгъан.

Балыкъ ве отлар къокъусы къарышып, аятнынъ авасыны ойле агъыр эткенлер, тап башым айлянды. Пенджереninъ бир къанатыны итеип ачтым, азбардан тазе ава ве чичек кокъусы уфурип кирди. Мусемма абла башыны эгип деди:

— Бу меним къобам, мен бу ерде яшаиш кечирийим ве азбарда. Огълум джёюлгъан соньъ, озюме ичере гирмее ясакъ эттим. Тек афтада бир кере тозлары сильмек ичюн, гирийим. Бугун истисна сиз ичюн, гириньиз. Хош кельдиньиз!

Биз «Бисмиллях!» деп, босагъадан ичери гирдик, ве агъызларымыз ачылып къалды. Эр бир ер о къадар темиз-пак! Ичерде эвнинъ даа дёрт гозю вар экен. Биринджиси балабан мусафирхане эм ашхане, ве даа учь гоз. Къаве ве фесильген къокъусыны сездим. Мусафирханеде узун йымшакъ къум тюсюнде къадифе токъуманен къаплангъан диван ве ойле де узун овал шекилинде маса. Масанынъ башкъа тарафында — аркъалы йымшакъ сет. Къаршыдаки дивар боюнджа савут долаплары, рафлары ве плита3. Табанда дюльбер орьнекли балабан килим. Диваннынъ тепесинде диварда балабан портрет: сарышын, маву гозълю огълан бала бизе кулюп бакъай.

— Бу меним Джафер огълум. О, он яшында олгъанда, эвден китип, джёюлду. Мен ону энди йигирим йылдан берли пеклийим. Сиз гечыньыз, отурыньыз дивана, меним азыр ашым ёкъ, мен аслы да аш сийрек пиширийим. Эр вакъыт азбардаки оджагъы якъмая керек. Аятта электрик плиткам вар, онда къаве къайнатыйим, одур-будур къапыныйым. Кимерде оджакъта бибер, патлыджан, картоп, ешиль пакъла къарыштырып къавурыйым, манъа чокъа етий. А, акъат, тавукъларым вар, помидорлы йымырта къызартыйим кимерде. Чокъсу ушенийим пиширмее. Емиш ашап дояйым, артындан да чай я да къаве.

— Акъат, чантамызда бир шейлер да вар эди! — дедим мен ве чантамы ачып, пиляв къутусыны, татлылыкъларнен торбаи ве къалгъан учюнджи янтыгъы чыкъардым.

— Шимди мен къаве пиширирим. Озюме къара, сизге — бир къуту къоюлуштырылгъан сют вар эды бир ерде, ичине къоярым. Ве ичери одая гирип, бези шала дегиштирип, чыкъты.

— Сиз бир Америка артистине беньзейсиньиз, тек онынъ гозьлери эля. Аллем, Одри Хепберн — эбет, тыпкъы. Тек къашларыньызны инджетмек керек, — деп кульди Мирза.

— Бильмийим, мен унуттым не вакъыт сонки сефер кино бакъкъанымы. Анджакъ, бу Одри деген къадынны шимди хатырлайим, ич беньземийик, тек арыкълыгъымыз, бельки.

Къаве къабарды, фильджанлара токульди. Даа бир парча пенирден биде тапылды, ве меним пилявымы уче больдик. Янтыгъы Мусемма аблая вердик, биз энди бирер дане ашагъанымызы анъынатып. Ойле незетли уйлелик олду. Мусемма абла деди:

— Сагъ олуньыз, балалар. Сиз мени бир къараныкъ чукъурдан чыкъардыньыз. Герчектен, балалары севмедигим — бу ялан. Аксине, мен олары севгеним учюн, бутюн бу арекетлери япай эдим. Балалар менден хорхуп, эвден узакълара китмесин, деп. Кимерде, гедженинъ бир маалинде шамата къопарый эдим, аналар-бабалар дикъкъат олсунлар, балаларыны къорчаласынлар ве яньгъыз узакълара ёлламасынлар, деп. Балалар бир вакъыт дикъкъатсыз къалмасынлар ве телюкели вакъиялара тюшмесин, деп. Меним огъланчыгъым киби, кимсенинъ баласы джёюлмасын, деп. Кирли салепе киби гезгеним да бундан багълы. Меним суфатымы горюп, балалар къоркъуп, эвлеринден узакъ китмезлер ве бир вакъыт джёюлмазлар, деп умют эткендим.

Сонь бу суфатыма алыштым. О вакъыт, буюк сель олып, меним азбардаки амамы йыкъып кетти. Меным ону ениден темир этмеге чарем де ёкъту, эм де накъадар кирли, пис олсам, накъадар къыйын яшасам, бу манъа бир джеза олсун, баламы къорчаламагъа олмагъаныма ве онъа гузель ана олмая олмадыгъым ичюн. Эбет, бу пек енгиль джеза, амма башкъа бир шей тюшюнип чыкъарамадым. Мен олмайджакъ бир махлюкъ!

Мусемма абла агълап ёллады. Сонь тез озюну элине алды ве деди:

— Бир даа агъламам. Не ичюн десеньиз, мен беллесем, меным огъланчыгъым сагъ, тек бир узакъ ерлерге тушюп, эве ёл тапамады. Сонь буюк олуп, мены унуткъандыр. Билийсиньиз, Джафер ойле бир, эр ерге бурнуны сокъкъан ве эр шейнен меракъланган огъланчыкъ! Тамам сен киби, Эмине.

Биз кое къайткъанджа балабан шеэрде яшагъан эдик, ве о бир ёлу билий эди: эв — мектеб. Кимерде раатлыкъ куньлерде кезинмее чыкъай эдик. Анджакъ, мен ве меним къоджам эрте оксюз къалдыкъ, деделер-къартаналар ёкъту. Сой-акърабамыз да ёкъту. Сонь къоджам да къазая огъраип, бу дуньяи терк этти. Мен ана-бабамнынъ койлерине къайтмая къарар алдым, бу дюльбер ерде эвчык сатылгъаныны билип, бу ере севда олдум.

Джафер де Къырымы пек бегенди, яшагъан шеэрдеки апартментлеримизи4 сатып, эвчиги алдыкъ, гузель этип тамир яптыкъ. Джафер гогерджинлери пек бегений эди. Гогерджин къафесини къурдыкъ ве бирер-бирер тюрлю гогердженлери сатын алып, бир сюрю топладыкъ. О, оларнен озю огърашый эди: ашатый, ичирий, авая учуртый. Китап окъумая пек севий ве тюрлю сеяхатлар, сеяхатчылар ичюн окъуйып, сеяхатчы олмакъ арзу этер эди. Меним кучук

айлыгъым себеп, ону башкъа мемлекетлере чыкъармая чарем ёкъту. Эм де о заманлар даа сийрек адамларын бойле чаресы вар эди. Анджакъ, эр раатлыкъ гуню денизе вармая я да обалара тырмашмая, ич олмаянда, бу эвмизин этрафынынъ дюльберлигине къуванмая онунъ имкяны варды.

Амма о эп узакъ улькелери гормее арзу этий эди. Бельки, бу арзунен чыкъып, бир узакълара китип, сонъ ёлуну джёйгъандыр. Бельки, гизли, бир узагъа киткен автобуса минип киткендир, деп тушюнийим.

Даа бир меракълы шей, Джафер гъайып олгъан куню бир бияз, энъ дюльбер гогерджинимиз де гъайып олду. Сонъ бир беш йыл гечкен сонъ, учуп гельди. Мен къувандым. Бельки, мектюп кетиргендир, деп. Велякин, устюнде бир шей тапмадым. Сонъ озюм бир мектубджик язып, аягъына багълаип ёлладым. Аля даа бир хабер ёкъ. Ойле де яшаим хаберсиз-теберсиз...

Биз Мирзанен пусуп отурдыкъ, сонъ мен дедим:

— Билийсиньиз, койде эки ельчик яшай, бирси ызандаки, бирси обалардан уфюрюп гелий. Учюнджиси да деньизден кимерде учуп гелий. Олар яш ельчиклер, белли.

— Ооо, мен олары билийим, олар пек къашанлар. Кимерде топлашып, ойле хышым этийлер, меним обамда азбары чевирип кетийлер. Мен бу этрафтаки сельби ве акация диреклери олардан къорчаланмая отурткъандым.

— Ан-на, мен беллесем, олар эр шей анънайляр ве эр шейден хаберлери вар. Ве, истегинъ олса, оларнен достлашмая мулькун. Мен бу ызандаки ельчиктен лафетып бакъаджакъ олыйдым, амма, эр вакъыт, я янымда бирси олый, я да утанып, башкъа вакъыт тапарым, деп чекинийдым. Мен беллесем, сизнинъ Джаферинъиз олардан достлашкъандыр, я да оларнынъ бирсинен. Олара арзуларыны анънатса,

олар ону бир узакъара учуртуп, алып китмее имкянлары вар. Сонъ да, анда алып киткенлерини унутсалар... Олар — еллер — инсанларнынъ дуйгъуларыны ойле индже анънамазлар, эбет. Бу балаи къайтармая керек, деп тюшюнмегендирлер. Айдынъыз, Мусемма абла, мен сизнинъ сачларынъызы да тарайым биринджи кере. Чюнки пек къарышып, улпакъланып къалгъанлар. Сонъ энди эр гюн озюнъиз тарарсынъыз. Энди эвлеримизе къайтмая керек.

Мен Мусемма абланынъ сачларыны зорнен, амма тарадым ве бир сач орьдюм. Биз чантамызы алып, азбара чыкътыкъ. Къайтаджакъ олып, басамакълара чыкътыкъ, ве бириси чагъыргъаныны эшиттик. Мусемма абла деди:

— Гене бу сары зурафе кельген. Не герек экен? Энди учь кере къувдым. О къадар узун олурсынъмы, къорам юксек, бунунъ башы къорадан да горуний. Сув токийимми экен, ёкъса яйдан атайым.

Биз гулюштик.

— Мусемма абла, ойле дюльбер муляим къадынчыкъ бойле шейлер япмая олмаз энди. Чыкъ та, сораньыз, не герек экен, сонъ биз китерик.

Мусемма абла, аякъларына да, калош ерине, дюльбер бир потиклер тапкъан.

Аслы, бир дюльбер къадынчыкъ олгъан. Азбар къапыйы ачып чыкъты, бираз вакъыт гечкен сонъ чи-ий этип багъырды. Биз чаптыкъ ярдыма. Къапыйы ачсакъ, Мусемма абла бир узун бойлю сарышын огъланнынъ бойнуна асылгъан ве агълай. О, ону бир элинден котерип, къуджакълай. Башкъа элинде копчекли сары джемидан. Сонъ джемиданыны бракъты ве ону эки элинден юксек котерип айляндырды ве ере къойды. Мусемма абла бизе айлянып багъырды:

— Бу зурафе меним огълум экен! Джафер тапылды! Мен инанмайым, бу аллем тюш!.. Айды, къайтынъыз азбара, мен севиндигимнен олюрум шимди. Манъа къолтутарсынъыз. Мен бир шей анънамайым эм де не япаджагъымы, анда чападжагъымы, бильмийим!

Гене къайттыкъ эве. Ичере кирдик. Джафер гене анасыны къуджакълады, экиси де агъладылар.

Сонъ деди:

— Ана, мен учюнджи сефер кельгеним. Эки кере бир кирли, чиркин къавгъаджы аврат, мени динънемейип биле, къувалады, турлю чиркин лафлар сойлеп. О ким? Мен бугун де гелип, ону горсем, бир даа ич гельмеджектим. Сен эви бу аврата сатып киткендирсинъ, деп белледим. Бир кере даа варайим, бельки, солер сен анда гочкенынъы, деп умют этип, гельдим. Манъа беяз гогерджин мектюбинъи кетирди ве, сен бу ерде ойле де яшадыгъынъы ве почта адресинъи язгъанынъ ичюн, мен сени таптым ве эр шейни хатырладым.

— Бу чиркин аврат мен эдим. Эмине ве Мирза бугун мени адам суфатына кетирмеселер, сен мени гене танымаздынъ. Буну сонъ тариф этерим. Сен сойле, анда гъайып олуп кеттинъ о къадар йиллара, не ичюн ананъы быракъып, юрегини парча-кесек яптынъ. Мен энды адымы да унуткъан эдим. Бугун баллар хатырламая меджбур эттилер.

— Пиширсе бир къаве, аначыгъым, мен санъа эр шейни тариф этерим шимди.

Мусемма абла къаве пиширди. Бу энди буюк бир козьайдын къавеси олду. Къалгъан пенири, татлылыкълары чыкъарды ве къартанамнынъ ярым янтыгъы да къалгъан. Джафернынъ къысмети экен, къартанамнынъ эли берекетли. Даа бир тава йымырта къавурды Мусемма абла. Ичине согъан, бибер, къынлы пакъла ве помидор къошты. Ойле дюльбер ве къокъулы олду, эм, энъ эсасы, пек незетли. Биз эпимиз бу балабан тавадан ашадыкъ, ичине этмек батырып. М-м-м, бай-бай-бай, къартанам дегени киби.

Биз энди токътыкъ, амма незетли олгъаны ичюн, даа бир-эки къапындыкъ. Джафер де ашады, анасынынъ эллерини оптю ве икяесыны тариф этти:

— О гюню, мен мектептен кельдим, сен, аначыгъым, даа иште эдинъ. Ашадым, гогерджинлери ашаттым, азбарда кезиндим, сонъ бираз тарсыкъан киби олуп, азбардан чыкъып, эвимизнинъ янындаки аланчыгъа кеттим. О ерде, бир янына чевирилип чокътан берли тотланып яткъан, бир сабан вар эди. Бир тарафы копчегинен беравер энди топрагъа гомюлюп киткен, башкъа тарафынынъ копчеги ве демири тепее бакъып дурый. Мен ону бир геми киби тасавур этий эдим, озюму гемиджи ве демирин устюне отуруп, бу копчеги дюмен киби къулланып, ояна-буяна айляндырып, сонъ аякъ устюне къакъып, дюрбинден уфукъ ардына бакъаджакъ олый эдим. Ойняйдым, иште, эп огълан балалар киби.

Меним энъ севимли гогерджиным, эр вакъыт, мени учуп тапай эди. Бу сефер де гелип, омузума отурды. Бирден ель уфюрюп кельди, сонъ — къаялар тарафтан бир ель де, энъ сонъунда деньизден де бир

ель уфюрюп кельди. Олар дост эдилер, мен олары къокъуларнен айырый эдим ве, вакъытвакъыттан, олар учю, бизим обада расткелишип, ойняй эдилер. Мен де олардан. Олар пек шенъ ве къашан ельчиклер эди. Даа пек яш сойляры, белли. Олар башта дюменими айляндырып ойнядылар, сонъ бутун диреклери къыдыкълап чыкътылар. Мен гулюп, аланда о яна бу яна чапкъаладым, олар — менден берабер. Кольмегими аркъамда къабартып, мени де къыдыкълап, итеп, юварлатып, къувалап, ойле шенълендик. Сонъ олар да, мен де — болдурдыкъ. Мен аркъамнынъ устюне яттым, олар отларнынъ ичлеринде пысырдашып тынчландылар. Мен дедим:

— Ах, достларым, насыл яхшы олурды, сиз манъа герчек гемиге тушмее ярдым этсенъиз ве мен гемиден гезип, денизлери ве турлю улькелери горсем. Мен ойле частлы олур эдим.

Бирден отлар далгъаланды ве индже сесчик деди:

— Денъизден гельген достумыз бу шейи япмая олур, тек ардынъа къайтармая олурмы-ёкъмы, белли дегиль. Не ичун десенъ, биз, еллер яратылгъан ерлермизден пек узакълара сийрек чыкъайыкъ, тек апансыздан олса...

Мен башта шаштым, сонъ къуванып, аякъ устюне сычраип къакътым ве атлайип-атлайип, багъырдым: «Мен разыйим, мен разыйим!» Эбет, мен инсафсыз, акъылсыз балачыкъ о дакъкъада ич аначыгъым ичюн тюшюнмедим. Мен аслы бир шей тюшюнмедим!

О дакъкъада талгъын ельчик мени айляндырып котерди, мен тек гогерджинимни къойнума тыкъмая етиштирдим ве, маматеке пуфы киби, авада учуп кеттим. Не къадар учтум, бильмийим, тек бурнум тузлу денъиз къокъусыны алмая башлады. Сонъ мени бир

ере яваштан отуртып, ельчик сачларымы титретип, сызгъырып учуп кетти. Энди къаранықъ баскъан, мен бир уюм йиплерин устюнде отургъанымы анънадым, тепеде ойле дюльбер йылдызлы гок, бир ерден далгъалар сеси эшитилий эм туз, зифт ве агъач къокъусы сезилий. Мен о йиплерин устюнде гогерджиними къуджакълап, юкълап къалгъаным. Саба мени гурь адам сеслери ве кульгулери уятты. Мен ояна-буяна бакътым, бир дюльбер елькенли геминиң устюне тюшкеним, этрафымыз деньиз. Мас-маву елькенлери ель къабартып, гемии огге айдай, амма бу энди башкъа ель, меним достум дегиль.

Гемиджилер менден бир шейлер сорайляр, солийлер, амма мен оларнынъ диллерини анънамайым, олар къырымтатар адамларына бенъзеселер да, башкъа бир миллетен олгъанларыны анънадым ве энды къоркътум: насыл мен олардан анънашырым ве насыл мен эве къайтырым. Шашмалагъанымдан, мен аслы да эвимниң адресини унутып къойдым, дерсинъ, ич да бильмийим... тек Къырымнынъ бир обасында яшагъанымы билийим. Мен агъладым.

Бир яш гемиджи мени элимден тутуп, котерди, ве биз капитаннынъ копюрчигине тараф кеттик. Бир шейлер тариф этти онъа, манъа тараф гостере-гостере. Капитан гозлерини тёгерек этип, манъа бакъты, сонъ, дюменни бу мени кетирген гемиджиге верип, мени элимден тутты ве копюрчюктен тушюп, бир ере кеттик. Геминиң когертесинден даа ашагъа туштюк ве бир къапунынъ огунде тохтап, капитан къапуи къакъты. Къапынынъ артындан бир сес чыкъты, ве биз кирдик.

Балабан масанынъ башында бир эсли башлы, чал сакъаллы адам бир шейлер язып отурый эди. Башыны котерип, мени горен сонъ, гозьлюклерини чыкъарып, аякъ устюне къакъып, тез-тез бир шейлер сорамая башлады. Капитан джевап верди ве, мени къалдырып, айлянып кетти. Къаршыда балабан териден чектирильген диван дурый эди, онунъ янында балабан тогерегнинъ ичинде ер курреси. Бу адам манъа отур, деп ишмар этти, ве масанынъ артындан чыкъып, яныма отурды.

Меним насыл дильде лафеткеними биледжек олуп, турлю диллерде селям верди ве мен эп сёзлерине ёкъ деп, башымы салладым. Бир вакъыт «Мерхаба» деди, мен ону элинден тутуп:

«Мераба, мераба, мен Джафер, мен къырымлыйим», — дедим.

— Оф, чокъ шукюр, мен — Адамо, озюм Италия улькенинъ Генуя шеэринде яшайым, бу геминиъ саиби олыйим ве, табиат къорчалайыджылыкънен огърашкъаным ичюн, турлю араштырмалар япайим. Вакъыт-вакъыттан ильмий экспедициялар тешкиль этийим, гене якъшы, тюркче лафетмее огрендим эм, къырымтатарлар ким олдукъларыны, гузель билийим. Энди сен манъа тарифет, насыл сен гемиге туштюнъ, ялыя пек узакъ, биз шимди Къара денизнинъ тамам ортасында, сен гоктен тюштюньми ёкъса?

— Эбет, гоктен, аслы та-ап гоктен дегиль, авадан.

Ве мен эр шейни дос-догъру анънаттым. Адамо эфенди манъа пек инанмады аллем, амма деди:

— Арзулар буюк арекетлернинъ себеплеридир. Эгер сен догъру сойлесенъ, аслы меним де санъа инанмамая себебим ёкъ. Олсун ойле. Шимди сены камбузгъа алып варайим, башта якъшы этип аша,

къалгъаныны соңъ тушюнурык.

— Адамо эфенди, бельки, башта анама мектуб ёллайыкъ, меным гогерджиним вар, ону ёлламакъ мулькун. Анам пек къасевет этер мени джёип.

— Шимды олмаз, Джафер, гогерджин деньизни гечип оламаз, ялыдан йибермек герек. Мен бильмийим, насыл этип олар ёл тапайляр, амма бу оларнынъ эджда тлары эвельден къургъан къуш ёлларыны аля да къулланыйляр эм де санъа герек ки, о соңъ ананъынъ джевабыны кетиргени. Онунъ ичюн темелли еримизе варып чыкъсакъ, ёлларыкъ. Къасевет этме.

Соньджафер бизе айлянып деди:

— Вай, балалар, о кунден бугунеджез яшагъан яшайышым башкъа буюк бир икяее ляйыкъ. Бу чокъкъа суреджек, эвде сизи джёярлар ве дарылырлар. Мен энди чокъ вакъытаджакъ бунда оладжам, соньэр шейни тарифетирим. Биз энди дост олурыкъ!

Биз агъызмызы ачып, эве къайтмакъ герек олгъаныны да унуткъаныкъ. Мен аман къакъып, дедим:

— Эбет, Джафер агъа, биз ойле де бугюн бир омюр яшагъан киби олдукъ. Тамам сиз киби эвдекилерини унуткъаныкъ. Къайтайыкъ, ярын кирерик мектебтен соньк.

Джафер агъа ве Мусемма абла бизи озгъармая чыкъытлар, Мусемма абла экимизи де сыкъып къуджакълады ве деди:

— Ярын бир байрам япарыкъ, эвдекилеринъизи де алып келиньиз акъшам устю. Ве, билийсиньиз, балалар, мен не тюшюндим — аллем меракъ (тек энъ гузель манасында) акъылдан соньэкинджи ери алый.

Ве биз эпимиз шенъ гульдик. Мен де дедим:

— Акъат, Мусемма абла, сиз мени сызгъырмая огретирсиньиз?

Эркез гене кульды ве биз Мизёзянен экимиз, эллеримизден тутушып, ёкъуштан ашагъа чапып кеттик.

— Корюшкендже-е-е!!!

1 Тасмалар
2 Рус тили тесиринде: дава этелер.
3 Мында: соба
4 Эв-мекян

Лилия Муратова

ЭМИНЕ, МИЗЁЗЯ ВЕ МЕНТАРАЙ

"Къырым Инджири" ярышында (2020) "Бала эдебияты" намзетининъ гъалиби